బయట ఎవరో అస్పష్టంగా, అనుమానంగా తలుపు తట్టారు.

టేబులుముందు కుర్చీలో కూర్చుని, లెక్కలు రాసుకుంటున్న విశ్వానంద, ఆ వైపు ఓ మారు చూసి-

"పాడులోకానికి అంతస్సును మానేశక్తి వశించింది. అంతా బాహ్య చిహ్నాలు- వాటికే గౌరవం" అనుకుంటూ, లెక్కలపుస్తకాలు అడుక్కి నెట్టి, అక్కడినుంచి భాగవతాన్నీ, భగవద్గీతనీ బైటికిలాగాడు. భాగవతాన్ని పైని పడవేసి, భగవద్గీత పేజీలు తీసిచూస్తూ—

"ఎవరో? లోపలికి రావచ్చు." అన్నాడు.

దాదాపు పాతిక సంవత్సరాల యువకుడు తలుపుతోసుకొని గదిలో అడుగుపెడుతూ విశ్వానందకు నమస్కరించాడు.

విశ్వానంద భగవద్గీతమీదనుంచి తల పైకెత్తి 'ఏం పని?' అని ప్రశ్నించాడు.

'తమవద్ద క్లర్కుపోస్టు ఖాళీగా వుందని ..'

యువకుడు మాట పూర్తిచేయకుండానే, విశ్వానంద భగవద్గీతను టక్కున మూసేసి 'ఆఁ! ఆఁ! ఖాళీవుంది. రా! కూర్చో' అని కుర్చీ చూపించాడు.

ఎంతో నమ్రతతో, అణకువతో వచ్చి ఆ యువకుడు ఎదురుగావున్న కుర్చీలో కూర్చున్నాడు.

'నీ పేరు?'

'కృష్ణారావు.'

'ఎంతవరకు చదివావ్?'

'స్కూల్ ఫైనల్-'

'కాని ప్యాసవలేదు? ఆఁ!' విశ్వానంద సూటిగా ఆ యువకుడిముఖంలోకి చూస్తూ, యీ ప్రశ్న వేశాడు.

'ప్యాసవలేదు. రెండుసార్లు తప్పాను.' బెదురుగా ఆ యువకుడు అన్నాడు.

విశ్వానంద విజయోత్సాహంతో అతడివంక చూస్తూ-

'నాకు తెలుసు, అందుకనే నిన్ను సూటిగా ప్యాసవలేదుగదూ అని అడిగాను. నిజం తెలుసుకోవాలని నీకుంటే- నువ్వు మూడోమారు పరీక్షకెళ్లినా ప్యాసయ్యే వాడివి కాదు.'

ఒక నిమిషం యిద్దరూ నిశ్శబ్దంగా వూరుకున్నారు. విశ్వానంద భాగవతాన్ని చేతిలోకి తీసుకుంటూ " 'ఏవిధి బాటుపడ్డ గలదే భువి నల్పున కున్' అన్న పద్యం వచ్చా" అన్నాడు.

కృష్ణారావు కుర్చీలో విసుగ్గా యిటునుంచి అటు జరిగాడు. తలవంచుకునే 'చదివినగుర్తు. కాని మర్చిపోయాను?'

'నీకు కర్మసిద్ధాంతంలో నమ్మకంవుందా?'

కృష్ణారావుకు తల దిమ్మెత్తిపోయింది. స్ఫుటంగా ముఖంమీద కనిపించే విసుగుతో అతడు విశ్వానందవంక చూశాడు. విశ్వానంద ఒక చిరునవ్వు నవ్వి-

'వుద్యోగంకోసం వచ్చిననిన్ను, యీ ప్రశ్నలు ఎందుకేస్తున్నానో నీకు అర్థంకాకపోవచ్చు. నా ప్రశ్నలకు నీవు యివ్వబోయే జవాబులుకూడా నాకు తెలుసు. మొదట్లోనే చెప్పాను- స్కూల్ ఫైనల్ ప్యాస్ కాలేదని. కాని ఎందుకడుగుతున్నానంటే-'

విశ్వానంద కుర్చీలోనుంచి లేచి బీరువా దగ్గ వెళ్ళాడు. కృష్ణారావు ఆశ్చర్యంతో, భయంతో అతడివైపు చూస్తున్నాడు. విశ్వానంద బీరువాలోనుంచి ఒక పెద్దకాయితాల కట్టని లాగుతూ-

‘ఈ విద్యాలయం పేరు నీకు తెలుసుగదా?’ అన్నాడు.

‘తెలుసు. విశ్వానంద వృత్తివిద్యాలయం’ కృష్ణారావు తడబడుతూ ప్రత్యుత్తరం యిచ్చాడు.

‘అంటే-’ అంతటితో ఆమాట ఆపి, విశ్వానంద కాయితాలకట్టతో వచ్చి, తిరిగి కూర్చొని ప్రారంభించాడు.

‘అంటే-వృత్తిపనులద్వారా మానవుల్ని ఆవిశ్వకర్త దగ్గిరకు చేర్చాలనేది, నాఆశయం. అంటే-నాలో యీవుద్దేశం కలిగించిన, ఆవిశ్వసృష్టికారుని ఆశయం! ఆజ్ఞ! ఆకాంక్ష! అంటే- ఒక్కమాటలో యీ విద్యాలయం, ఆపైన వున్న ఆలోకానికీ, కిందవున్న యీలోకానికీ ఓ నమ్మకమైన నిచ్చెన అన్నమాట. కనక నీకు వుద్యోగం యిచ్చేముందు నిన్నుగురించి నీమాటల్లోనే తెలుసుకోవాలి. నాకు తెలుసుకునే సాధనాలు వేరేవున్నా, వాటిని, వూరికేనీమాటల్తో సరిచూసుకోడానికిమాత్రమే వుపయోగించుకుంటాను.’

కృష్ణారావుకు మాదీఫలరసాయనము దొరికితే బాగుండు ననిపించింది. బలమైన దాహం కలిగి నాలుక పీక్కుపోసాగింది. అతడు కుర్చీలోనుంచి లేస్తూ——

‘మంచినీళ్లుకావాలి’ అన్నాడు.

విశ్వానంద దూరంగావున్న కూజావైపు చేయి వూపుతూ ‘నాకు చాలా పనివుంది. త్వరగా రా’ అన్నాడు విసుగ్గా.

తిరిగి సంభాషణ ప్రారంభమయింది. ఈ సారి కృష్ణారావులో ఆ భయం, అనుమానం నశించి, కొంత ధీమాగా కూర్చున్నాడు. విశ్వానంద నోటు పుస్తకంమీద పెన్సిలు ఆనించి——

‘నీరాజకీయాలు - కమ్యూనిస్టువా?’

‘అసలు నాకు రాజకీయాలు లేవు.’

‘అబద్ధం. ఈ రోజుల్లో రాజకీయాలులేని మనిషి అంటూ ఎవడూ వుండడు. సోషలిస్టువా?’

‘కాదు. కాని సోషలిజం అంటే కొంత అభిమానం.’

‘అలా దారికి రా!’ విశ్వానంద పెద్దగా నవ్వి-

‘నేనూ సోషలిస్టునే! కాని యీరోజు పత్రికల్లో ప్రచారమవుతున్న సోషలిజం కాదు నాది. ధనికునిమధ్యా బీదవానిమధ్యా సమానత్వాన్ని సాధించడంకాక; దేవుడిమధ్యా మానవునిమధ్యా సమానత్వాన్ని అంటే సోషలిజాన్ని సాధించడం నా లక్ష్యం. అంటే ఓనూతనమైన అద్వైతం.’

‘క్షమించండి. అవన్నీ నాకు తెలియవు.’

‘ఈ విద్యాలయంలో చేరిన తరువాత అన్నీ నీకు తెలుస్తయ్. కమ్యూనిస్టువి కానందుకుమాత్రం సంతోషిస్తున్నాను. మలయాలో వాళ్లు చూడు! కన్సర్వేటివ్ ప్రభుత్వంకింద వుండమంటూ పోట్లాడారు బాగానేవుంది. కాని యీనాడు యింగ్లండులో సోషలిస్టు ప్రభుత్వంవున్నా, దానికింద వుండమంటూ పోట్లాడుతున్నారు! పూర్వజన్మలో చేసిన సుకృతాన్నిబట్టి, యీ జన్మలో అక్కడక్కడ కొద్దిమంది, ఐశ్వర్యవంతులుగా పుడతారు-వాళ్లను కూలదోయాలనడం, దైవశాసనధిక్కారం కాదా? వాళ్లువాళ్లు చేసుకున్న పుణ్యాన్నిబట్టి, యీలోకంలో వాళ్లకు తగినట్టుగా సౌకర్యాలు కల్గించే యీశ్వరాజ్ఞను ధిక్కరించడానికి వీళ్లెవ్వరు?’

‘మీరు రాజకీయాలు బాగా చదివారు. కాని ...నేను...’

‘చాలు. చక్కగాగ్రహించావు. ఆ మాత్రం గ్రహణశక్తి నీకున్నట్టయితే నీవు వుద్ధరింపబడే అవకాశాలున్నయ్. ఇంతవరకు యిద్దర్ను-గడ్డు నాస్తికులను నరకబాధలనుంచి కాపాడాను. కాని కొంత ఆలస్యంగా-ఆఖరు నిమిషాల్లో...దైవాజ్ఞ!’ అర్ధనిమీలిత నేత్రాలతో విశ్వానంద యింటికప్పువంక చూస్తున్నాడు. కృష్ణారావు రెండు నిమిషాలు ఆగి-

‘నా వుద్యోగం మాట ఏమంటారు?’ అన్నాడు. విశ్వానంద ధ్యానముద్రనుండి బయలుపడి-

‘నలభైరూపాయల జీతం, రెండుసార్లు భోజనం-యిష్టమేనా?’ అన్నాడు.

‘అంతా మీయిష్టం’ కృతజ్ఞతతో కృష్ణారావు కళ్లు మెరిసినై. గొప్ప అంతస్సు, కాని పైకి పట్టి చాదస్తుడులా కనబడుతున్నాడు. గొప్ప హృదయం.

విశ్వానంద భగవద్గీతా భాగవతాలను ఓపక్కకు నెట్టి అడుగునుంచి లెక్కల పుస్తకాన్ని బయటకు లాగాడు. అవర్జా పుస్తకాన్ని కృష్ణారావుకు చూపుతూ-

‘ఈ పుస్తకం, యింకా దీనికి సంబంధించిన నాలుగైదు పుస్తకాలు నీ స్వాధీనంలో వుం

టాయి. లెక్కలు జాగ్రత్తగా రాయడం నీపని. ఈపని ఎక్కువవైతేము తీసుకోదు కనక తీరుబడి కాలంలో, పనివాళ్ళంతా సరిగా పనిచేస్తున్నారో లేదో, నూలూ ఏకులూ, వాటన్నిటి విషయంలో తగినంత మెలకువతో జాగ్రత్తగా వుండాలి. నీకు ముందే హెచ్చరిక యిస్తున్నాను- వాళ్ళంతా దొంగలు.'

'పనివాళ్లు ఎంతమంది వుంటారు?'

'నలభై అయిదు మగ్గాలు, వాటిమీద పని చేసే వాళ్లు అరవై యిద్దరు. అందరూ గజదొంగలు. ఏ మాత్రం ఏమరుపాటుగావున్నా మగ్గంతోకూడా పారిపోయే రకం.'

కృష్ణారావుకు భయంకలిగింది. అంతమంది పని వాళ్లు నిజంగా అలాంటి దొంగలే అయితే తను వొక్కడు ఎంత జాగ్రత్తగావుండి మాత్రం, ఏం చేయగలడు! అయినా ఏదోవిధంగా పని చేయాలి. తప్పదు. మంచి వుద్యోగమే దొరికింది. కనీసం యింటికి పాతికరూపాయలన్నా పంపుకోవచ్చు.

'ఏమిటి ఆలోచిస్తున్నావ్?' విశ్వానంద గంభీరంగా అన్నాడు.

'అఁ, ఏమీలేదు' కృష్ణారావు తడబడ్డాడు. 'ఉండేందుకు రూము—'

'రూముకాదు. మంచి యిల్లు యిస్తాను. ఆ పడమటివైపున తుమ్మచెట్ల పక్కనవున్న యిల్లు ఖాళీగానే వుంది.'

కృష్ణారావుకు కంపరమెత్తింది. వచ్చేటప్పుడు ఆ యింటి పక్కగానే వచ్చాడు. చుట్టూ తుమ్మచెట్లూ, జిల్లేడు మొక్కలూ-

'అక్కడ అన్నీ తుమ్మలూ, జిల్లేడు మొక్కలూ...'

విశ్వానంద ఆశ్చర్యంగా అతడివంక చూస్తూ 'అవి లేంది ఎక్కడ? ఈ విద్యాలయం వుద్దేశ్యం యిదివరకే చెప్పాను. భగవంతుడి సృష్టిలో, దృష్టిలో గులాబీ చెట్టుకున్న విలువ తుమ్మచెట్టుకూ వుంది; మల్లె మొక్కకున్న ప్రయోజనం జిల్లేడు మొక్కకూ వుంది. ఈశ్వరరూపమైన ప్రకృతిని పాడుచేయ దలుచుకోలేదు. అందుకనే యీ విద్యాలయం చుట్టూ వున్న నలభై ఎకరాల పొలాన్నీ అందులోని వృక్షజాతుల్ని వున్నవి వున్నట్టుగానే వుంచాను.'

'కాని ఒంటరిగా రాత్రిపూట అక్కడ వుండడ మంటే...' తక్కిన మాట విశ్వానంద నవ్వులో వినబడకుండా పోయింది.

'భయం! అంతేనా అబ్బాయ్. నేను చెప్పేది విను. ఈశ్వరుడిమీద భక్తివిశ్వాసాలు మన కున్నంతవరకు ఆయన్నికూడా మనం లెక్క చేయ వలసిన అవసరం వుండదు. నన్నుగురించి ఎన్నో కాకులు ఏమేమో కూస్తున్నాయి. ఎన్నో కుక్కలు ఏదేదో మొరుగుతున్నాయి. నేను లెక్కచేస్తున్నానా? రెండు మగ్గాలతో పని ప్రారంభించి యిప్పుడు ఆంధ్రదేశాని కంతకీ-వాళ్లకి కట్టాలని యిష్టముంటే, అందుకు సరిపోయేటంత బట్ట తయారు చేయిస్తున్నాను.'

'నన్ను మీరు సరిగా అర్థం చేసుకోలేదు. నేను చెప్పేది అక్కడ రాత్రిపూట ఒంటరిగా వుండడం భయం అని.'

'ఓహో! అదా. నేను అప్పుడప్పుడు ఏదో ఆలోచిస్తూ ఏమో మాట్లాడుతుంటాను. చీకటిలో ఒంటరిగా అక్కడ వుండడం భయం అని- అంతేనా?'

'అదే నేను చెప్పదలుచుకుంది.' కృష్ణారావు ఆశగా అతడివంక చూశాడు. 'నీవు భయపడవలసింది ఏమీ అక్కడలేదు. మానవుడి కల్మష హస్తంచేత తాకబడని నిర్మల ప్రకృతి అది. బహుశా దేవుడి సృష్టిదినంనుంచి యీనాటివరకు అందులో మానవుడు గొడ్డలి గాని, కొడవలి గాని చేతబట్టుకొని ప్రవేశించివుండడు. సూర్యుడు అస్తమించేటప్పుడు ఆ తుమ్మలగుండా ఎప్పుడైనా చూశావా?'

'లేదు' ఏ భయంకరదృశ్యాన్ని వర్ణించబోతున్నాడ్రా అని కృష్ణారావు నిశ్చలంగా విశ్వానంద వంక చూస్తున్నాడు. విశ్వానంద ఓ రీము కాయితాన్ని టేబిలుమీదనుంచి పైకెత్తి—

'ఇదిగో! వీటిల్లో రాసిందంతా ఆ ఒక్క దృశ్యాన్ని గురించే. సూర్యుడు పడమటి కొండ చాటుకు వెళ్లేటప్పుడు, క్రిక్కిరిసివున్న ఆ తుమ్మ చెట్లగుండా అతడు ప్రసరింపజేసే కాంతి పుంజాల్ని చూస్తుంటే - మనలో ఏమాత్రం భావనాబలంవున్నా, మన హృదయంమీద గుద్ది కరిగింపజేస్తుంది. ఈశ్వరుడు మానవుడిని ఆవరించి వున్న చీకటితెరను తొలగించడానికి చేసే ప్రయ

త్నంలా తోస్తుంది. మనకు హృదయం వుండాలి! ఈశ్వర ప్రేరణకావాలి! చూడు! యిరవై దస్తా లకు పైనివున్న యీ కాయితాలలో రాసిందంతా తుమ్మెల్లో ప్రొద్దుగ్రుంకడాన్ని గురించే- వీలున్న ప్పుడు...'

'ఏ పత్రికకైనా పంపారా?' కృష్ణారావు నాలుక కొరుక్కున్నాడు. అప్రయత్నంగా వచ్చిన ప్రశ్న.

'పంపాను. కాని, గులాబీ పువ్వులమీదా, సంపెంగపొదలమీదా రాసిన కవిత్వాన్ని చదివి, సంతోషించే యీనాటి సంపాదకులకు — పట్టి ముడిప్రకృతిమీద, వున్నదున్నట్టు రాసే కవిత్వం గుటకపడుతుందా? అయినా నేను నిరుత్సాహ పడను. దైవప్రేరణవల్ల రాయబడిన యీకవిత్వం, బహిర్గతమయే బాధ్యత ఎప్పటికైనా ఆయనే చూసుకుంటాడు.' ఆ డి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని చూసి కృష్ణారావు ఆశ్చర్యపడ్డాడు.

'రాత్రిపూట ఒంటరిగా అలాంటి ప్రదేశాల్లో వుండే అలవాటు యింతవరకు నాకు లేదు. వీలు చూసి, యింకో యిల్లు యిస్తే బావుంటుంది.' కృష్ణారావు దీనాతిదీనంగా అడిగాడు. విశ్వానంద పుస్తకాలు సర్దివేస్తూ-

'ఇంత చెప్పినతరవాత కూడా నీవు యిలా అడ గడం బాగాలేదు. సృష్ట్యాదినుంచి యీనాటివరకు మానవుడిచేత తాకబడని నిర్మలప్రకృతి! అలాంటి ప్రదేశంలో తిరిగేశక్తులు- శక్తులంటే పోలేరమ్మ, పెద్దేటమ్మ శక్తు లనుకునేవు- అవి గాదు. ఆ భగ వచ్ఛక్తులు, అలాంటి నిగూఢ ప్రకృతివెనక తిరుగు తుంటయ్. ఈ కలియుగంలో మనకై మనమే ప్రయత్నంచేసి దేవుడికంటపడాలి. ఆ అవకాశం- ఆ యిల్లు నీకు యిస్తుంది.' మాట పూర్తిచేసి విశ్వా నంద ఒక తాళము, చెవి కృష్ణారావు చేతికి యిచ్చాడు.

ఆరాత్రి కృష్ణారావుకు నిద్దర పట్టలేదు. తాళం తీసి యింట్లోకి అడుగుపెడుతూనే కట్లపామును చూశాడు. ఇల్లంతా పందికొక్కులు తవ్విన కన్నాలూ, గోడలనిండా పగుళ్లూ. వాటిని అను కుని బయట జిల్లేడుమొక్కలూ, గచ్చపొదలూ, తుమ్మచెట్లూ, చిన్నచిన్న పొదలూ- అంతా ఓ భయంకరదృశ్యంలా అతని మనస్సులో నాటుకు పోయి, కన్ను మూయడానిక్కూడా భయపడే స్థితికివచ్చాడు.

సరిగా అర్ధరాత్రికి అప్రయత్నంగా అలా కళ్లు మూతపడేసరికి బయట ఏదో శబ్దం వినబడింది. అతడు వేగంగా కొట్టుకుంటూన్న హృదయంతో, లాంతరువత్తి కొంచెం పెద్దదిగాచేసి, చెవులు నిక్కించి విన్నాడు.

గోడపక్కనే ఏదో పోరాటం ప్రారంభం అయింది. ఏమైవుంటుంది? ముంగిస చేసే కీచు శబ్దం! పందికొక్కుల గోంద్రు! కొద్దిసేపట్లో యింకేదో కొత్తశబ్దం 'క్రక్, క్రక్' అంటూ వినబడసాగింది. అది జముడుకాకి! సృష్ట్యాది నుంచి మానవుడిచేత తాకబడకుండా మడికట్టుక కూచున్న ప్రకృతి! అంతభయపడుతూ వున్న స్థితిలో కూడా, అలాంటి ఆలోచన తనకు కలిగి నందుకు నవ్వుకున్నాడు.

మసక మసక చీకటి వుండగానే ఎవరో తలుపు తట్టారు. కృష్ణారావు చాపమీదినుంచి లేచివెళ్ళి తలుపు తెరిచాడు. దాదాపు డెబ్బై సంవత్సరాల ముసలాడు నమస్కరిస్తూ లోపలికి వచ్చాడు.

'కొత్తగా విన్న వుద్యోగంలోచేరింది మీరేనా?' కొత్త అనే ఓడియం ఏమీలేకుండా,చాపపక్కగా కూర్చుని ముసలాడు ప్రశ్నించాడు.

'అవును నేనే' కృష్ణారావు, ముసలాడి చొర వకు ఆశ్చర్యపోయాడు.

ఆరు నెలల్లో యిద్దరు మీబోటి పదుచువాళ్ళ యీ యింట్లోనే ఆఖరిసారిగా వూపిరిపీల్చారు.'

కృష్ణారావు మాట్లాడలేదు, అతడికేదో లోతు తెలియని అగాధంలోకి జారుతూన్నట్టు తోచింది.

'ఇక్కడ నేను పదిహేను సంవత్సరాలనుంచి పని చేస్తున్నాను. ముసలివాణ్ణి అయాను. ఇక్కడే చచ్చిపోతాను. కాని నీబోటివాళ్లు యిక్కడినుంచి తప్పుకోవడం మంచిది. రోగం వస్తే మందు యిప్పించేవాళ్లుకూడా లేరు.' ముస లాడు కృష్ణారావు వైపుకన్నా చూడకుండా మాట్లాడేస్తున్నాడు.

'మందుకూడా యిప్పించే దిక్కెందుకులేదు? విశ్వానందగారు...' విసుగ్గా తలవూపుతున్న ముసల్డాణ్ణి చూసి కృష్ణారావు మాటమధ్యలో ఆపేశాడు.

'నేను ఏడుగంటలకల్లా పనికిపోవాలి. అందువల్ల నీకు కొద్ది మాటల్లో యిక్కడి పరిస్థితి చెప్పేస్తాను. తరవాత నీయిష్టం. కూర్చో.'

ముసలాడు యిల్లు తనదైనట్టు కృష్ణారావును చాపమీద కూర్చోమని ఆహ్వానించాడు. తలుపు గడివేయమని చెప్పి, సగంకాల్చిన ఎంగిలి చుట్టని ముట్టించి ప్రారంభించాడు.

'నీకు ఎంత జీతంయిస్తానన్నాడో అది నాకు చెప్పనవసరంలేదు. ఇక్కడే భోజనం ఏర్పాటు వుంచిగనక నెలాఖరుకు నీవు డబ్బడిగితే- ఏం చేసుకుంటావ్? నీ పేర జమకట్టివుంచుతాలే అంటాడు.'

'నల్భైరూపాయిలు యిస్తానన్నాడు. నేను యింటికి కొంత పంపుకోవచ్చుననుకున్నాను.'

'అదేమీ సాగదు. కావాలంటే యీ నాలుగు రూపాయలు తీసుకో- తలిస్మా డబ్బంతా ఆఖరుకు వెళ్ళబోయేటప్పుడిస్తా నంటాడు. గట్టిగా అడిగితే- అసలు యిక్కడ నీకువున్న ఖర్చేమిటో; సిగరెట్లుతాగే అలవాటువున్నదని అంటే- అందువల్లకలిగే అనారోగ్యం; యింటికి డబ్బుపంపుకోవాలంటే- ఎవరికాళ్ళమీద వాళ్ళు బతకవలసిన అవసరం— అంతా అద్వైతం- చిత్తు, సత్తు.'

ముసలాడు అసాధ్యుడులా వున్నాడు. కృష్ణారావుకు అనుకోకుండానే అతడిమీద గౌరవం, నమ్మకం కలిగింది.

'ఇద్దరు చచ్చిపోయారన్నావ్ ఎందువల్ల? జబ్బుచేశా?'

'జబ్బుచేసే కాని మందు యిప్పించే దాతవుంటే జబ్బుచేసిన ప్రతివాడు చావడు'

'మరి వాళ్లెందుకని మందు తీసుకోలేదు.'

'వాళ్ళు మందు తీసుకో పోవడంకాదు. వాళ్లు చస్తూకూడా మందుకావాలంటూనే చచ్చారు.' ముసలాడు గట్టిగా గోడమీద వుమ్మేశాడు. 'అంతా సత్తు, చిత్తు.'

'డాక్టరు అందుబాటులో లేడనుకుంటాను.'

'డాక్టరు లేకకాదు. నీవు విశ్వానందగారంటున్నావే, ఆయనకు వాళ్లరోగం మందులవల్ల కుదిరేదికాదని నమ్మకం. ఆయనేమో కాస్తపడిసెం పట్టినా డాక్టరుచేత అయిదారుసార్లు పరీక్షచేయించుకుని మందు తీసుకుంటాడు. కారణం, ఆయన తన ఆత్మనీ, శరీరాన్నీ ఈశ్వరుడికి అంకితం చేశాడు కనుక ఆయనకోసం వాటిని కాపాడాలి ఇక నువ్వూ, నేనూ శరీరాన్నీ, ఆత్మనీ ఆ దేవుడికి స్వాధీనంచేయలేదు కనక, అది జరిగేవరకూ రోగంవచ్చినా మందులూ మాకులూ తీసుకోకూడదు. ప్రార్థన చేయాలి.'

'అంటే?'

'అంటే సత్తు, చిత్తు! ఆత్మ, పరమాత! కర్మ, పూర్వజన్మం! నాకూ యీ పదిహేను సంవత్సరాల్లో చాలా వేదాంతం అబ్బింది.'

ముసలాడు చుట్ట అవతలపారేసి లేస్తూ—

'సాయంకాలం వచ్చి మాట్లాడుతాను. వేళ అయింది. పని కెళ్లాలి.'

'అసలు-ఆరు నెల్లలో ఆయిద్దరూ ఎలా చచ్చిపోయారో చెప్పలేదు.' ముసలాడు వంగి, చాపను పైకెత్తి పరీక్షగాచూసి నవ్వుతూ అన్నాడు:

"ఇదిగో యీచాపమీదే వాళ్లిద్దరూ ప్రాణాలు వదిలారు. ఒకడు చస్తూ కూడా 'క్వినైన్ బిళ్లలు, క్వినైన్ బిళ్లలు' అనడం మానలేదు."

'రెండో అతను?' కృష్ణారావుకు అంతా ఓ భయంకర స్వప్నంలా వుంది.

'రెండోవాడు అచ్చంగా నీలా, సన్నగా వుండేవాడు. అయితే నీకన్న కాస్త ఎరుపు. ఎంత హుషారైన మనిషి! అందర్నీ నవ్విస్తూండేవాడు.'

'అతడికి ఏం జబ్బుచేసింది!'

'న్యూమోనియా అని అతనే నాకు చెప్పాడు. వాళ్లన్నయ్య ఎక్కడో డాక్టరనీ- తనకూ కొంత వైద్యం తెలుసనీ అంటూండేవాడు. కాని ఏంలాభం, జర్వం వచ్చిన అయిదారు రోజులకల్లా చచ్చిపోయాడు.'

'మందు ఎందుకని యిప్పించలేదు?'

'మందు యిప్పించకపోయినా-కనీసం అతడు కోరినట్టన్నా విశ్వానందగారు నడుచుకున్నట్టయితే బతికేవాడనుకుంటాను. న్యూమోనియా రోగికి చలిగాలి తగలకూడదని యీతలుపు-ఆకిటికీ మూయమంటుండేవాడు. కాని యీ ఆనందగారు-ప్రకృతి ప్రసాదించే గాలి వెలుగుల్ని తిరస్కరించడానికి వీడెవడు? ఈశ్వర నామం జపించమంటూ అన్నీ బార్లా తీసివుంచుతూండేవాడు. పాపం! అతడు ఆఖరిక్షణాల్లో గొంగళి, గొంగళి అంటూ ప్రాణం వదిలాడు.'

కృష్ణారావు ఓ దీర్ఘమైన నిట్టూర్పు విడిచాడు:

"కాని, తరువాత విశ్వానందగారు చాలా బాధపడి వుంటాడు.' గడియ తీసేందుకు తలుపు దగ్గరకు వెళ్లిన ముసలాడు ఆగాడు—

'తరవాత బాధపడటం కాదు, వుత్సాహపడుతున్నాడు. తను యిద్దరు గడ్డునాస్తికుల్ని ఆఖరి క్షణాల్లో నరకబాధలనుంచి కాపాడానని అందరితో చెపుతుంటాడు. ఆ క్వైసైన్ అంటూ చచ్చిన అతను, కృష్ణా అంటూ ప్రాణాలు వదిలాడని- గొంగళి, గొంగళి అంటూ మరణించిన అతను. గోవిందా, గోవిందా, అన్నాడని. అంతా సత్తు, చిత్తు—'

తలుపుగడియ తీసి ముసలాడుబయటకు వెళ్లిపోయాడు.

ఆ పగలల్లా కృష్ణారావు మానసికంగా చాలా బాధపడ్డాడు. ఇంతకంటె మంచిపుద్యోగం తన కెక్కడా దొరకదు. కాని- ఆ ముసలాడు చెప్పినదంతా నిజమైతే తను ఎక్కువకాలం యిక్కడ వుండగలగడం గాని- అసలు వుండి బతకగలగడం గాని చాలా అనుమానాస్పదం. ఇల్లంతా చాలా భీభత్సంగా వుంది. పైగా యిద్దరు ప్రాణాలు వదిలిన ఆచాప! ఆరాత్రంతా భయంకరమైన కలలతో నిదరపట్టక చాలా బాధపడ్డాడు. కళ్లుమూస్తే, జముడుకాకులు, తుమ్మచెట్లు, పందికొక్కులు, ముంగిసలు, కట్లపాములు—

మరునటిరోజు సాయంత్రం తలుపుతీయగానే ఏదో పాము చప్రున గోడపగుళ్ళలోకి పోయి దాక్కుంది. చిత్తుకాయితాలు మంటపెట్టి దాన్ని అక్కడనుంచి బయటకు వచ్చేటట్టు చేసి చంపాడు. అదీ కట్లపామే! పదహారు కట్లు.

ఆరోజురాత్రి ఎనిమిది గంటలకు, విశ్వానందను మామూలుగా ప్రతి పదిహేనురోజులకు, ఆరోగ్యం విషయమై పరీక్ష చేయడానికి వచ్చే డాక్టరు రామారావు కనబడ్డాడు. ఆయనతో తనగోడంతా చెప్పుకుని. కనీసం మరో యిల్లు యిప్పించేందుకు విశ్వానందకు సిఫారసు చెయ్యమన్నాడు. ఆయన కృష్ణారావువంక జాలిగా చూసి-

'ఆయనతో యిలాంటివిషయాలు నేను మాట్లాడను. కావాలంటే నీకు జబ్బు చేసినప్పుడు కబురు చేస్తే వుచితంగా మందిస్తాను. ఏదో కుర్రవాడివి.'

... నాస్తికుడైన శిష్యునికి నరకబాధానివృత్తి చేస్తున్న విశ్వానందులు ...

డాక్టరు వెళ్ళిపోయేటప్పుడు కారుదాకా వెంటవెళ్ళి- 'యిక మీరే నాకు దిక్కు' అన్నట్టు జాలిగా ఓచూపుచూసి తిరిగివచ్చాడు.

ఆరాత్రి తోడుగా పడుకునేందుకు ముసలాణ్ణి పిలుచుకొచ్చాడు. తుమ్మచెట్లలోనుంచి జముడు కాకులూ, యింకా ఏవో యితరజీవాలు మామూలు కంటె ఎక్కువ గోలచేసినై. చూరుకింద, జిల్లేడు చెట్లలో, గచ్చపొదల్లో వివిధ ప్రకృతి ప్రాణుల పోరాటం, మధ్యమధ్య రాజీ—

బాగా పొద్దుపోయి, ఏదో కొంచెం కునుకుపట్టే ట్టుగావున్నదశలో కృష్ణారావుకు ఏదో కుట్టినట్టు- కాదు కరిచినట్టు తోచింది. మామూలుగా ఎలు కలు కాలిగోళ్ళనూ, చేతిగోళ్ళనూ తినడం రోజూ నిద్రలోవుండగా జరుగుతూనేవుంది. కాని ఆ అనుమానం ఒక్కక్షణికంలో అతడికే నివృత్తి అయింది. దుప్పటికింద, యిటూ అటూ వేగంగా కదుల్తూ, పారిపోయేందుకు ప్రయత్నం చేస్తోంది. పాము! పెద్దగా కేకవేశాడు.

కేకవింటూనే ముసలాడు ఎగిరికూర్చున్నాడు. కృష్ణారావు తడబడుతూండటాన్ని చూసి, లాంతరు వత్తి పెద్దగాచేసి దగ్గరకు తీసికెళ్ళాడు.

లాంతరువెలుగులో- దుప్పటికిందినుంచి గోడ కన్నంలోకి చర్రున పరిగెత్తిన పామును ముసలాడు స్పష్టంగ చూశాడు. నూనెపలుగుడు! కట్లపాము కంటె ప్రమాదకరం!!

వెలుగుచూస్తూనే కృష్ణారావు కూర్చున్న వాడల్లా వెల్లకిలా పడిపోయాడు. అస్పష్టంగా 'రామారావు' అన్నాడు.

ముసలాడు పిలవగానే విశ్వానంద బయలుదేరి వచ్చాడు. కృష్ణారావు చాపమీద మెలికలు తిరిగిపోతూ, ఏదో మధ్యమధ్య అంటున్నాడు.

విశ్వానంద నిర్వికారంగా అతడిదగ్గరకు వెళ్ళి తలగడకింద చేయిపెట్టి వెతికాడు—

'లేదు! తలగడకింద పెట్టుకుని పడుకోమని హనుమద్దండకం యిచ్చాను. కాని ఆపని చేయ లేదు. మరి యిప్పుడు రామా రామా, అంటే ప్రయోజనం?'

'రామారామా-కాదు. డాక్టరు రామారావు గారి కోసం...'

కళ్లెర్రచేసి ఉగ్రనరసింహాకృతిదాల్చిన విశ్వా నందను చూసి, ముసలాడు అంతటితో ఆగి పోయాడు.

'పదిహేనేళ్ళనుంచి యిక్కడ వుంటున్నా, ఆ పరమార్థతత్వం ఏమీ నీబుర్ర కెక్కలేదు. మనిషి చచ్చిపోయేటప్పుడు యమకింకరులు జీవుణ్ణి గొలు సులతో బంధించేటందుకు ప్రయత్నం చేస్తూండే స్థితిలో, ఎవడైనా డాక్టరు రామారావుకోసం కబురు చేయమంటాడా? పిచ్చివాడా! అతడి ఆత్మ డాక్టరు రామారావుకోసం కాదు యిప్పుడు తపించుతున్నది-ఆఅయోధ్యారాముడుకోసం-కాని చాలా ఆలస్యంగా-అకాలంగా...' విశ్వానంద కళ్లు తుడుచుకున్నాడు.

'రైల్వేస్టేషనుకు తీసుకుపోతే మంత్రం...'

విశ్వానంద సింహంలాగా ఛెంగున లేచాడు-

'ఓరి దైవద్రోహీ! చచ్చిపోయేవాళ్ళ ఆత్మల్ని కూడా మంత్రతంత్రాల వైపు తిప్పేటందుకు ప్రయత్నంచేసే పాషండుడా...' విశ్వానంద వుద్రేకంతో యిక మాట్లాడ లేకపోయాడు.

కృష్ణారావు కొంత తెప్పరిల్లి 'మళ్ళీ తెర రాక ముందే ఆయన్ని రా-మా-రా-' మళ్లీ తెరవచ్చి అతడు చాపమీద పాములాగా మెలికలు తిరిగి పోతున్నాడు.

విశ్వానంద, కృష్ణారావుపక్కగా చాపమీద కూర్చుని విచారంగా అన్నాడు:

'రాడు, నాయనా, రాడు. త్రేతాయుగంలో వచ్చి దర్శన మిచ్చినంత తేలిగ్గా-యీ పాడు కలి యుగంలో పిలవగానే వచ్చి దర్శనం యివ్వడు' విశ్వానంద మళ్లీ కళ్లు తుడుచుకున్నాడు.

కొద్దిసేపట్లో కృష్ణారావు చాపమీద మెలికలు తిరగడం మానేశాడు.

బయట-మానవుడిచేత సృష్ట్యాదినుంచి యీ నాటివరకు తాకబడని నిర్మలప్రకృతిలో, దేవుడు సృష్టించిన వివిధజీవులూ కీచులాడుకుంటునై.